

19

ADV-N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
EERSTE TRIMESTER 2008

Brussel en de Vlaamse Rand, een verhaal van migraties en grenzen

In de tweede helft van 2007 stonden Brussel en de Vlaamse Rand herhaaldelijk in de belangstelling. Bij de onderhandeling over de vorming van een nieuwe federale regering legden de Franstalige partijen de uitbreiding van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest opnieuw op de onderhandelingstafel. Hun stelling is dat een efficiënt grootstedelijk beleid enkel mogelijk is wanneer de bestuurlijke grenzen van het Gewest samenvallen met de in hun ogen 'werkelijke' sociaaleconomische en culturele invloedssfeer van de Brusselse regio. Sinds jaar en dag beschouwen zij de Vlaamse Rand als een 'natuurlijk' onderdeel van Brussel, als een *périphérie bruxelloise*.

Voor alle Vlaamse partijen is de uitbreiding van Brussel onbespreekbaar omdat ze automatisch een inkrimping van het Vlaamse grondgebied én de overschakeling van een Nederlandstalig naar een tweetalig statuut tot gevolg heeft. Een federaal land kan pas goed functioneren wanneer de deelregio's elkaars grenzen respecteren. Die grenzen werden na onderhandelingen door een democratische meerderheid van Vlamingen en Franstaligen als onderdeel van een algemeen akkoord vastgelegd in 1963 en herbevestigd bij de diverse staatsvormingen die nadien volgden. De Vlaamse eis tot splitsing van het kiesarrondissement Brussel/Halle-Vilvoorde moet net de duidelijkheid daaromtrent versterken. Alle gemeenten die grenzen aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest of aan een gemeente met taalfaciliteiten behoren volgens de wet tot Vlaanderen. Samen vormen deze 19 gemeenten de Vlaamse Rand, geen bestuurlijke entiteit, maar een gebied waarvoor de Vlaamse overheid en de provincie Vlaams-Brabant een aangepast beleid voeren.

In het kader van de reeks *Accenten uit de geschiedenis van Vlaams-Brabant* – een uitgave van de provincie Vlaams-Brabant en Uitgeverij Peeters in Leuven – bereidt het ADVN een publicatie voor waarin een ruim publiek kan kennismaken met de historische achtergronden van dit aanslepende debat over Brussel en de Vlaamse Rand. Tabellen, kaarten en grafieken worden afgewisseld met interessant beeldmateriaal. Kaderstukken brengen specifieke evoluties onder de aandacht. Daarnaast werkt fotograaf Michiel Hendryckx, zelf afkomstig uit

De verwezenlijking van “in Vlaanderen Vlaamsch” werd gerealiseerd ten koste van de verfransing van Brussel en zijn agglomeratie.

De Klets, weekblad voor Vlaamschhaters en Volksbedriegers, 19 mei 1889 [BE ADVN AC453 - Archief Vlaamse Toeristenbond/Vlaamse Automobilistenbond (VTB/VAB), A359]

een taalgrensgebied (de kustgemeente De Panne aan de grens met Frankrijk), aan een fotoreportage over de streek. De praktische gegevens over dit project vindt u achteraan deze *Mededelingen* in het onderdeel 'Kort'. Hieronder geven we een samenvatting van de twee belangrijkste verhaallijnen van het boek.

Van stad naar stadsgewest: de impact van migraties

Als hoofdstad van het pas opgerichte koninkrijk België kende Brussel een sterke bevolkingstoename vanaf de jaren 1840. De centralisatie van politieke, administratieve en economische functies in de stad

In Vlaanderen Vlaamsch !

trok heel wat nieuwe inwoners aan. Er ontstond een overbevolking die nog acuter werd door de uitbreiding van de haven en allerlei sanerings- en verfraaiingswerken die in de jaren 1860 plaatsvonden. Na de landbouwcrisis in de jaren 1840 trokken nog eens duizenden werkzoekende plattelandsbewoners uit Vlaanderen naar de Brusselse buitengemeenten waar de industrie zich aan het vestigen was. De toestroom van mensen, administraties en bedrijven naar de hoofdstad en haar omgeving was de motor van een verstedelijkingsproces. De voorheen nog sterk aanwezige grens tussen stad en platteland vervaagde en Brussel vergroeide met het gebied eromheen, eerst de gemeenten die bij de hoofdstad aansloten en industrialiseerden, later ook de gemeenten die verderweg lagen en veeleer als woongebied voor de rijke stedelingen werden gebruikt. Het omvangrijke landelijke gebied rond deze stedelijke agglomeratie in opbouw, kwam in deze expansiefase slechts in beperkte mate in aanraking met de Brusselse invloedssfeer. Enkel plattelandsdorpen langs de industriële as van de kanalen Charleroi-Brussel (Drogenbos, Ruisbroek, Lot) en Brussel-Willebroek (vooral Vilvoorde-Zaventem) transformeerden ingrijpend.

De fase van urbanisatie, van de creatie van een stedelijke agglomeratie rond de hoofdstad, duurde tot het interbellum. Daarna kwam een omgekeerde beweging op gang waarbij de inwoners van het stedelijke gebied wegtrokken naar de randzone. Deze suburbanisatie nam massale vormen aan vanaf de jaren 1960. Toen begon Brussel zich op te werpen als een belangrijk beslissingscentrum op Europees en internationaal niveau. De hoofdstad en haar stedelijke agglomeratie verloren hun aantrekkingskracht als woongebied. Dit proces deed zich voor op een ogenblik dat steeds grotere groepen financieel in staat waren om zich een eigen woning in het rustige groene randgebied aan te schaffen. De afstand die ontstond tussen woon- en werkplek werd elke dag makkelijk overbrugd met de auto, een vervoersmiddel dat uiterst geschikt bleek voor massaconsumptie. De suburbanisatie bracht een bevolkingsexplosie in de randgemeenten te wege: van 199 192 inwoners in 1940 tot 392 391 in 2006. De impact van deze grootschalige inwijking op de lokale gemeenschappen was enorm en voelbaar op diverse terreinen. Ze leidde onder meer tot een sterke en weinig geplande verstedelijking van het randgebied en bevorderde de ontwikkeling van een Brussels stadsgewest omdat vele inwijkingen zich voor allerlei diensten tot Brussel bleven wenden. De traditionele dorpsgemeenschappen van weleer werden residentiële woongebieden. Tegelijkertijd deed zich een externe migratie voor die het Brusselse

Door de aanleg van de verkeersring rond Brussel werden de randgemeenten ontsloten. Foto van de ingrijpende werkzaamheden voor de bouw van R0-ringweg, Machelen, april 1975 [BE ADVN AC453 - Archief Vlaamse Toeristenbond/Vlaamse Automobilistenbond (VTB/VAB)]

stadsgewest een internationaal en multicultureel karakter gaf. Enerzijds gaat het om laaggeschoolde 'gastarbeiders' uit het Middellandse Zeegebied en de Maghreblanden, die de lege plekken in het centrum opvulden. Anderzijds zorgt de Europese centrumfunctie van Brussel voor hogeropgeleide en kapitaalkrachtige immigranten uit de landen van de Europese Unie. Zij kiezen vooral de zuidostrand van Brussel en de aanpalende randgemeenten uit als tijdelijke verblijfplaats en doen daar de prijzen, onder meer van de bouwgronden, sterk stijgen waardoor de plaatselijke bevolking het moeilijk krijgt.

**Van *périphérie bruxelloise* naar Vlaamse Rand:
de impact van grenzen**

De evolutie van stad naar grootstad en grootstedelijke leefruimte is geen uniek Brussels fenomeen. Integendeel, de grootstedelijke problemen van het gebied vertonen veel gelijkenissen met de uitdagingen waarvoor andere stadsgewesten in binnen- en buitenland staan.

Sfeerbeeld van een betoging georganiseerd door de Izegemse VTB/VAB-afdeling tegen de geplande talentelling van 1960. [BE ADVN AC453 - Archief Vlaamse Toeristenbond/Vlaamse Automobilistenbond (VTB/VAB)]

En toch is de Brusselse situatie complexer. Waarom?

Parallel met de expansie van de stedelijke invloedssfeer – eerst via urbanisatie (stadstoeloop) en later via suburbanisatie (stadsvlucht) – vond namelijk ook een taalverschuivingsproces plaats ten gunste van het Frans en ten koste van Nederlands. In de 19de en aan het begin van de 20ste eeuw betrof het vooral de verfransing van de oorspronkelijk Nederlandstalige bevolking van de hoofdstad en van de gemeenten die één voor één door het stedelijk netwerk werden opgeslorpt. Vanaf de jaren 1960 zorgde de massale uitwijking van de Franstalige stedelingen tengevolge van de suburbanisatie voor een doorbraak van het Frans in de verderaf gelegen randgemeenten waar het Nederlands van oudsher de streektaal was.

De permanente achteruitgang van het Nederlands in de hoofdstad en het gebied eromheen zorgde voor grote spanningen tussen de taalgemeenschappen. De taalwetten die tijdens het interbellum het licht zagen, koppelden de taal van bestuur, onderwijs en gerecht aan een welbepaald territorium: in Vlaanderen gold het Nederlands als officiële taal, in Wallonië het Frans en in het hoofdstedelijk gebied werd een tweetalig regime ingevoerd. Niet alleen bleef de toepassing van het tweetalig statuut veelal dode letter in het in de praktijk al sterk verfranste Brussel en omgeving, maar daarenboven werd de begrenzing van de taalgebieden afhankelijk gemaakt van de resultaten van tienjaarlijkse talentellingen. Daardoor kon het tweetalig gebied zich uitbreiden van zestien gemeenten in 1921 tot negentien na de talentelling van 1947.

De door de Vlamingen afgedwongen afschaffing van de tellingen en de definitieve vastlegging van de grenzen tussen Brussel, Vlaanderen en Wallonië aan het begin van de jaren 1960 (Hertoginnedal) bevestigden het territorialiteitsprincipe. De negentien gemeenten van de Brusselse agglomeratie behielden hun tweetalig statuut, maar een uitbreiding was enkel mogelijk via bijzondere meerderheden in het parlement. Alle randgemeenten rondom dat officieel tweetalig gebied vielen onder het Nederlandstalige regime, hoewel in zes gemeenten taalfaciliteiten werden ingevoerd ten behoeve van de Franstalige inwoners. Het taalstatuut regelt dus het taalgebruik tussen de inwoners en de overheden in een bepaald gebied met betrekking tot het bestuur, het onderwijs, het bedrijfsleven en het gerecht. In alle andere gevallen mag iedereen de taal van zijn voorkeur gebruiken en is er taalvrijheid.

Bij de hervorming van het unitaire België tot een federale staat van

gemeenschappen en gewesten werden de territoriale afspraken tussen de diverse gebieden grondwettelijk vastgelegd en transformeerden de bestuurlijke taalgrenzen tussen Brussel, Vlaanderen en Wallonië tot politiek-institutionele grenzen.

Maar de begrenzing van Brussel en zijn tweetalig statuut tot negentien gemeenten maakte geen einde aan de inwijking van de Franstalige stedelingen naar de randgemeenten. De nabijheid van Brussel en zijn dominant Franssprekende bevolking, de toen nog sterkere internationale status van het Frans, de financiële draagkracht van de nieuwelingen en de weinig alerte houding van de gemeentebesturen zijn enkele van de redenen waarom Franstalige immigranten weinig inspanningen leverden om de taal van hun zelfgekozen ontvangstgemeente aan te leren en te gebruiken. In sommige gemeenten evolueerden ze bijgevolg van een minderheid tot een meerderheid en begonnen ze campagne te voeren voor de aanhechting bij Brussel-19 omdat daar het Frans een van de twee officiële talen is. In hun strijd werden en worden zij tot op vandaag gesteund door alle Franstalige partijen die onder meer om electorale redenen de uitbreiding van Brussel op hun verlanglijst houden. Daarnaast is er nog de groeiende groep anderstalige buitenlandse EU-ambtenaren, diplomaten en werknemers van internationale bedrijven die de zuidostrand steeds meer een meertalig karakter geven en een bijzondere uitdaging vormen voor het Vlaamse taalbeleid.

Inmiddels is de intensiteit van de inwijking vanuit Brussel-19 vermindert en is Vlaanderen in staat om een eigen beleid voor de Vlaamse Rand te ontwikkelen waarin de bevordering van het Vlaamse karakter vanuit een sterk 'rechten en plichten-verhaal' bovenaan de agenda staat. Hoewel de ontnederlandsing nog altijd toeneemt, zijn er toch

Een spotprent van de VolkSunie, afdeling Wemmel over de Franstalige eisen tot uitbreiding van Brussel. *De Schans*, speciale verkiezingsuitgave, oktober 1976 [ADVN, VY900000]

enkele indicatoren die wijzen op een kentering zoals de lichte stijging van de groep anderstaligen in het Nederlandstalige onderwijs.

De complexe taalkundige realiteit op het terrein die onder meer het gevolg is van ingrijpende verhuisbewegingen de afgelopen anderhalve eeuw, botst met de politiek-institutionele realiteit van een Vlaamse Rand in een officieel homogeen Nederlandstalig Vlaanderen. Terwijl de aanpassing van de inwijkelingen aan de plaatselijke taal in normale omstandigheden een spontane evolutie is, wordt dit vlakbij een expansief Brussels Hoofdstedelijk Gewest waar een tweetalig statuut van toepassing is veel minder evident. De nabijheid van werk en onderwijs in de eigen taal creëert bij de stedelijke inwijkelingen geen behoefte om zich aan te passen.

Vele grootstedelijke problemen vergen een grensoverschrijdende aanpak maar de uiteenlopende taalpolitiek en institutionele politiek die de diverse gewesten en gemeenschappen in België voeren, bemoeilijkt een gezamenlijke strategie. Of hoe grensoverschrijdende migraties nieuwe grenzen kunnen creëren. [pg]

De Vlaamse beweging en alle Vlaamse partijen pleiten al jaren voor de splitsing van het kiesarrondissement Brussel/Halle-Vilvoorde. Door de invoering van de provinciale kieskringen in 2002 is de huidige omschrijving ongrondwettelijk en wordt een oplossing urgent. [ADVN, VFB15]